

УДК 378.147

Наталія Горук

КОУЧИНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті проаналізовано особливості застосування технології коучингу для формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців. Обґрунтовано ефективність використання коучингу для активізації пізнавальної мотивації студентів, спонукання до самонавчання та професійного самовдосконалення, розвитку умінь самоуправління і ефективного менеджменту власної навчальної діяльності. Виокремлено методи та умови формування самоосвітньої компетентності студентів у процесі застосування технології коучингу.

Ключові слова: коучинг, самоосвітня компетентність, самоосвітні уміння.

В умовах сучасного інформаційного суспільства будь-який спеціаліст-професіонал зустрічається з потребою самовдосконалення і саморозвитку, задовольнити яку може здатність особистості до самоосвіти та самоуправління навчальною діяльністю. Самоосвітня компетентність стає невід'ємною складовою професійної компетентності студентів будь-яких спеціальностей. Її формування потребує нових підходів у навчанні, нових інструментів у взаємодії суб'єктів навчального процесу, зокрема застосування технології коучинга, що сприяє розвитку самостійної особистості, здатної до саморозвитку, реалізації власних можливостей, прийняття рішень і досягнення цілей.

Дослідженнями коучинга займаються в основному такі науковці зарубіжжя як М. Аткинсон, У. Т. Голві, А. Грант, К. Грифітс, Е. Парслоу, Дж. Роджерс, Дж. Уїтмор та інші. Вони розглядають технологію коучингу як ефективний чинник розкриття потенціалу особистості у різноманітних галузях діяльності (консультуванні, економіці, бізнесі, спорті, навчанні), інтегруючи окремі знання і методи, що застосовують у психології, філософії та соціології. Одним із сучасних видів коучингу є освітній коучинг («edu-coaching»), який широко застосовують в освіті дорослих зарубіжжя, неформальному навчанні, на курсах підвищення кваліфікації, професійної перепідготовки, навчанні на підприємствах тощо.

В Україні дослідження технології коучингу в професійній освіті здійснила С. М. Романова, зазначивши, що коучинг – це взаємостосунки між викладачем і студентами, коли викладач ефективно організовує процес пошуку студентами кращих відповідей на питання, що їх цікавлять, допомагає студентам розвиватися, закріплювати нові навички і досягати

високих результатів у своїй майбутній професії [3, с. 83].

Самоосвітню компетентність досліджували О. Айзенберг, С. Архангельский, А. Громцева, Г. Гусєв, Ю. Дмитрієв, Л. Колесник, І. Малкін, П. Підкасистий, Б. Райский, О. Фоміна, О. Ястребцева та інші. Її трактують як інтегративну якість особистості, що характеризується здатністю до систематичної самостійно-організованої пізнавальної діяльності, направленої на продовження загальнокультурної і професійної освіти.

Освітній коучинг є недостатньо вивченою, однак надзвичайно актуальною з огляду на сучасні соціальні та освітні потреби проблемою як за кордоном, так і в Україні. Завдання нашого дослідження – проаналізувати особливості застосування технології коучингу для формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців, обґрунтувати ефективність використання коучингу для активізації пізнавальної мотивації студентів, спонукання до самонавчання та професійного саморозвитку.

Впродовж минулих років у педагогічній літературі все частіше зустрічаємо термін коучинг, який впевнено перекочував з комерційних тренінгових програм в освітній простір. Це зумовлено насамперед необхідністю адаптації вищої освіти до потреб її споживачів, намаганням зробити освіту привабливою, гнучкою та доступною, забезпечуючи комфортні умови для професійного становлення і розвитку кожної особистості. Однак феномен коучингу полягає не лише у його навчальних можливостях, а також у формуванні соціальної культури саморозвитку та самовдосконалення.

Значного поширення технологія коучингу набула у сфері управління і менеджменту, де її розглядають як партнерські стосунки, у яких тренер допомагає своєму підопічному досягнути бажаного результату в особистому і професійному житті, супроводжує його в досягненні поставлених цілей, мотивує і надихає. Коучинг визначають як творче партнерство, що дозволяє реалізувати особистісний і професійний потенціал людини. Його мета – постійні когнітивні, емоційні, поведінкові зміни, які сприятимуть досягненню цілей і збільшення продуктивності [3]. Термін «coach» в англійській мові має два значення: 1) тренер, наставник, інструктор, куратор; 2) вагон, автобус, візок. Як зазначають С. Торп і Дж. Кліффорд, коучинг є процесом співпраці, який направлений на сприяння саморозвитку особистості шляхом осмислення власної діяльності, рефлексивного застосування знань і умінь [5, р. 34]. Завдання тренера-коучера – допомогти людині розвиватися і бути готовою до змін. Таким чином, він стає своєрідним транспортним засобом, що допомагає особистості перейти, «переїхати» на вищий щабель розвитку.

Дещо новий акцент у визначенні коучингу подають Л. Уїтворт, Г. Кімсі-Хаус, Ф. Сендел, стверджуючи, що коучинг – це свідомо створені партнерські стосунки, направлені на допомогу людині самореалізуватися, ефективно діяти і навчатися новому впродовж усього життя [6, р. 35].

Розрізняють декілька видів коучингу: індивідуальний, груповий, командний, кар'єрний, корпоративний, бізнес-коучинг, лайф-коучинг, коучинг конфліктів тощо. Незважаючи на різновиди, коучинг дозволяє особистості подивитися на себе з іншого боку, оцінити ситуацію, що склалася, знайти різні способи вирішення проблеми, проаналізувати їх і обрати найоптимальніший, скласти план дій на майбутнє, навчитися контролювати свої дії та активно співпрацювати з іншими [1, с. 77].

Перенесений у навчальне середовище, коучинг забезпечує набір методик для формування важливих самоосвітніх умінь особистості, а саме: виокремлення, аналізу, подолання труднощів і проблем, які виникатимуть у процесі навчання; ефективного спілкування та навчання в колективі, групі, соціальних мережах; організаторських і управлінських умінь; умінь самоаналізу та самомотивації тощо. Усі ці уміння становлять основу самоосвітньої компетенції майбутнього спеціаліста, яка є одним із проявів і показників соціальної та професійної зрілості особистості.

За С. М. Романовою, навчальна діяльність сучасного педагога повинна бути спрямованою на створення таких педагогічних умов, за яких студенти б сприймали знання активно, формуючи тим самим в собі навички самоосвіти і самоаналізу, необхідні конкурентоспроможному кваліфікованому спеціалісту сьогодення, здатному до саморозвитку і самонавчання [3, с. 83]. У структурі самоосвітньої компетентності виокремлюють мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний і рефлексивний компоненти. Мотиваційно-ціннісна складова полягає у формуванні свідомого прагнення до особистісного і професійного вдосконалення, готовності до неперервного навчання впродовж життя, розвиток емоційно-вольових механізмів щодо подолання труднощів під час самоосвітньої діяльності. Когнітивний компонент полягає в оволодінні знаннями про самоосвіту, формуванні умінь самостійного пізнавального пошуку. Діяльнісна складова передбачає засвоєння студентами умінь організувати і регулювати самоосвітню діяльність, а рефлексивна – у формуванні умінь самоаналізу та самокорекції, розвитку умінь самооцінки і самоконтролю своєї пізнавальної діяльності.

Застосування технології коучингу дозволяє інтегрувати більшість перелічених вище компонентів, особистість стає мотивованою, усвідомлює важливість поставлених завдань для досягнення особистих цілей; самостійно обирає методи і засоби вирішення завдань, які максимально підходять для виконання поставленої задачі; усвідомлено бере на себе відповідальність за кінцевий результат.

В основі коуч-підходу в освіті є уміння викладача формулювати важливі потужні запитання, які сприятимуть визначенню потреб і сподівань студентів, стимулюють мислення, змушують мобілізувати попередні знання і досвід, розкрити потенціал. Такі потужні запитання допомагають проаналізувати явище/проблему всебічно, розвивають інтерес до вивчення

теми, стимулюють потребу в отриманні відповідей, заохочують до обґрунтування власної позиції. Наприклад, серія запитань за методикою коучингу для визначення потреб, сподівань і готовності студентів щодо вивчення теми/дисципліни може включати наступні:

– Якими знаннями і вміннями ви би хотіли оволодіти у процесі вивчення теми/дисципліни? Якими вже володієте? Де отримали ці знання/вміння?

– Що для вас означає «краще»? Як і за якими критеріями можна оцінити «краще»?

– Якщо вас питатимуть через певний час після закінчення навчання, то що би ви хотіли відповісти про отримані знання і вміння?

– Чи ви знаєте когось, хто вже володіє схожими знаннями і вміннями? Чим вони займаються і як виконують свою роботу? Що з цього хотіли би ви робити краще, так само?

Формування умінь самостійного пізнавального пошуку за допомогою коуч-підходу на окремих заняттях полягає у серіях продуманих запитань для визначення цілей і завдань заняття, запитаннях щодо застосування нового матеріалу на практиці чи у професійній діяльності, стимулюванні пошуку нових ідей і рішень, побудові логічних і причинно-наслідкових зв'язків; пошуку шляхів досягнення поставлених завдань та усвідомлення досягнення запланованого.

Традиційними методами коучингу, які доцільно застосовувати на різних стадіях навчального процесу, є вправи на розвиток умінь постановки цілей і стратегічного планування, такі як GROW (аббревіатура від англійських слів «goal» (ціль), «reality» (реальність), «option» (варіант), «will» (воля), SMART (аббревіатура слів «specified» (конкретний), «measurable» (вимірюваний), «agreed» (узгоджений), «realistic» (реалістичний), «timed» (обмежений у часі) або SMAC (аббревіатура слів «specified» (конкретний), «measurable» (вимірюваний), «achievable» (досяжний), «challenging» (стимулюючий); вправи «мозковий штурм», «колесо життя», «асоціації» і «тайм-менеджмент»; ведення щоденників, симуляції, візуалізації, шкалування на визначення своїх умінь, мотивів, обмежень тощо. Зміст перелічених методів базується на тріступеневій схемі: мета – дія – результат. Вони навчають студентів ставити перед собою завдання і виконувати його. Зокрема, методика SMART тренує вміння ставити чіткі, конкретні, обмежені в часі реалістичні цілі, досягнення яких матиме суттєвий вплив на особисте або професійне життя; цей вплив вимірюється певними конкретними категоріями та узгоджуються із життєвими планами і теперішньою ситуацією студента.

За визначенням Дж. Роджерс, мета коучингу полягає у «пробудженні» та використанні внутрішнього потенціалу особистості, який базується на бажанні і добрій волі підопічного [4, р. 125]. Відповідно, неодмінною умовою ефективного партнерства є взаємоповага і довіра, а важливими

вміннями педагога-коучера – вміння слухати, ставити запитання та забезпечувати зворотний зв'язок. Спілкування у стилі «коучинг» вимагає від педагога щирого зацікавлення студентами і прийняття такими, якими вони є, емоційної компетентності, емпатії як здатності співпереживати, неупередженості, активного і глибинного слухання, професійних знань, технологій і досвіду. Використання бесід і модерованих дискусій вимагає зміни ролі педагога із директивного керівника на помічника-фасилітатора, який усвідомлює механізми і динаміку групової роботи, допомагає у досягненні мети, визначеної групою.

На нашу думку, для формуванню умінь самоорганізації і саморегулювання освітньої діяльності студентів, доцільно використовувати традиційну для коучингу чотириступеневу модель GROW, розроблену Дж. Уітмором [5, р. 67]. Чотири літери назви моделі відповідають першим буквам слів, що означають етапи проведення навчальної дискусії або стадії на шляху до вирішення проблеми:

- перший етап «goal» (у пер. з англ. *мета*) – визначення цілей і завдань вирішення окресленої проблеми;
- другий етап «reality» (з англ. *реальність*) – окреслення стану проблеми, визначення ресурсів, знань, необхідних для її вирішення;
- третій етап «option» (з англ. *варіант*) – пошук можливих шляхів вирішення проблеми, вибір найоптимальніших;
- четвертий етап «will» (з англ. *воля*) – застосування обраних стратегій, перевірка в дії.

Ефективною, на наш погляд, є також вправа «Зміни перспективу», яка дозволяє побачити і вивчити проблему з різних перспектив. Її мета – навчити студентів розуміти точку зору іншого, побачити проблему очима іншої людини, подивитися на неї «під іншим кутом», щоб дослідити ґрунтовніше, ширше. Цей метод можна також порадити студентам для підготовки індивідуальної презентації або доповіді на певну тематику, запропонувавши попередньо «програти» виступ і «побачити» його очима інших: студента-колеги, викладача, стороннього слухача, тощо.

Технологію коучингу у вищій школі можна застосовувати у процесі викладання різних дисциплін на практично-семінарських заняттях, для виконання науково-дослідних завдань, курсових і дипломних робіт з метою стимулювання самостійного пізнавального пошуку, прийняття рішень, розвитку незалежності, відповідальності, впевненості у власних можливостях. Здобувши вміння і досвід вирішення проблем у навчальних ситуаціях, студенти набувають компетенцій, які зможуть застосовувати в інших життєвих ситуаціях з метою саморозвитку і самореалізації. Проявом самоосвітньої компетенції випускника вищого навчального закладу є такі особистісні якості як наполегливість, відповідальність, цілеспрямованість, ініціативність, самостійність, самоорганізація, креативність, здатність до рефлексії та інші, що дозволить йому в майбутньому стати успішним

конкурентоспроможним спеціалістом-професіоналом.

Важливими умовами формування самоосвітньої компетентності у процесі застосування технології коучингу є усвідомлене ставлення до студентів як до відповідальних творців і менеджерів своєї навчально-пізнавальної діяльності, які успішно інтегрують самоуправління (вибір змісту, форм, методів і засобів навчання) із самоконтролем (оцінюванням і моніторингом власної когнітивної діяльності); залучення студентів до формулювання навчальних цілей та вибору стратегій для їхнього досягнення; забезпечення співробітництва і кооперації у навчальному процесі; використання групових форм і методів навчання; формування потреби у самопізнанні, саморозвитку, постійному самовдосконаленні та пізнанні своїх можливостей; залучення студентів до прийняття рішень у навчальному процесі; діагностика і підтримка індивідуальних пізнавальних інтересів, надання можливостей вибору, індивідуалізація та диференціація навчання; застосування аналізу та критичних рефлексій; ведення студентами щоденників своєї навчально-пізнавальної діяльності та залучення до її оцінювання.

Здійснене дослідження дозволяє стверджувати, що технологія коучингу, яку зазвичай розглядають лише як педагогічний супровід або створення оптимальних умов для розкриття потенціалу особистості, має неабияке значення і для формування самоосвітньої компетентності особистості, оскільки тренує здатність ефективно діяти і навчатися, розвиває навички самостійного пізнавального пошуку, самоуправління і ефективного менеджменту власної навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Долина Н. В., Андреев А. А. Преподаватель как коуч / Н. В. Долина, А. А. Андреев // Высшее образование в России. – 2011. – № 8–9. – С. 73–78.
2. Проценко О. С. Коуч-технології у формуванні життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів / О. С. Проценко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 29. – С. 330–334.
3. Романова С. М. Коучінг як нова технологія в професійній освіті / С. М. Романова // Вісник Нац. авіац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Психологія. – 2010. – Вип. 3. – С. 83–86.
4. Rogers J. Coaching skills: A handbook / Jenny Rogers. – New York: Open University Press, 2004. – 249 p.
5. Thorpe S., Clifford J. Coaching Handbook: An Action Kit for Trainers and Managers / Sara Thorpe, Jackie Clifford. – London : Cogan Page, 2003. – 229 p.
6. Whitworth L., Kimsey-House H., Sandahl P. Co-Active Coaching: new skills for coaching people toward success in work and life / L. Whitworth, H. Kimsey-House, P. Sandahl. – CA : Davis black publishing, 2007. – 305 p.